

**BO‘LAJAK O‘QITUVCHILAR KASBIY KOMPETENTLIGINI
ANALITIK TAFAKKUR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH
MAZMUNI VA USTUVOR TAMOYILLARI**

Usmonaliyev Ikromjon Murodjon o‘gli

Andijon davlat universiteti tayanch doktoranti

ikromjonusmonaliyev606@gmail.com

+998916911993

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada Oliy ta’lim tizimida tahsil olayotgan bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini analitik tafakkur asosida takomillashtirishning mazmuni va ustuvor tamoillari haqida fikr-mulohazalar bayon etilgan. Shuningdek maqolada, bo‘lajak o‘qituvchilar kasbiy kompetentligini analitik tafakkur asosida takomillashtirishning asosiy omili va unga erishish yo‘llari haqida ham ayrim tavsiyalar berib o‘tilgan.*

***Kalit so‘zlar.** Bo‘lajak o‘qituvchi, analitik tafakkur, kompetentlik, pedagogik munosabatlar, rivojlantirish, ilmiy faoliyat, “Persial ta’lim”, mohiyat.*

**THE CONTENT AND PRIORITY PRINCIPLES OF IMPROVING
PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS ON THE
BASE OF HISTORICAL THINKING**

Usmonaliyev Ikromjon Murodjon o‘g‘li

Doctoral student of Andijan State University

ikromjonusmonaliyev606@gmail.com

+998916911993

***Abstract.** This article describes the content and priority principles of improving the professional competence of future teachers studying in the higher education system based on historical thinking. The article also gives some recommendations about the main factor of improving the professional*

competence of future teachers based on historical thinking and ways to achieve it.

Keywords. *Future teacher, historical thinking, competence, pedagogical relations, development, scientific activity, "Persial education", essence.*

**СОДЕРЖАНИЕ И ПРИОРИТЕТНЫЕ ПРИНЦИПЫ
ПОВЫШЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ
БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НА ОСНОВЕ ИСТОРИЧЕСКОГО
МЫШЛЕНИЯ**

Усмоналиев Икромжон Муроджон ўғли

Докторант Андижанского государственного университета

ikromjonusmonaliyev606@gmail.com

+998916911993

Абстрактный. В данной статье раскрываются содержание и приоритетные принципы повышения профессиональной компетентности будущих педагогов, обучающихся в системе высшего образования на основе исторического мышления. Также в статье даны некоторые рекомендации относительно основного фактора повышения профессиональной компетентности будущих учителей на основе исторического мышления и путей его достижения.

Ключевые слова. *Будущий учитель, историческое мышление, компетентность, педагогические отношения, развитие, научная деятельность, «Личное образование», сущность.*

KIRISH. OTMda bo‘lajak o‘qituvchilar kasbiy kompetentligini analitik tafakkur asosida takomillashtirish yo‘lida amalga oshiriladigan pedagogik faoliyat uzoq muddatli, integrativ xarakterga ega jarayondir. Uzoq muddatli ekani analitik tafakkurning asosini belgilovchi bilim, ko‘nikma, malaka, kompetensiyalarning uzluksiz ta‘lim tizimining barcha bosqichlarida

o'zlashtirilishini anglatadi. Avvallari oliy ta'lim muassasalarida talabalari tomonidan maxsus, izchil ravishda analitik bilimlarning o'zlashtirilishiga e'tibor qaratilmagan. Turli tadbirlarda u yoki bu davlat ahamiyatiga molik bayram, an'analar, buyuk siymolar to'g'risida epizodik ma'lumotlar berilgan. Shunga qaramay, epizodik ma'lumotlarning o'zi ham bolalarda u yoki bu analitik davr, jarayon to'g'risidagi bilimlarning shakllanishi uchun "yadro" bo'lib xizmat qiladi.

"Maktabgacha, umumiy o'rta, professional va oliy ta'lim tizimlarida pedagogika fanining uzviyligini ta'minlash Konsepsiyasi"[1] ning loyihasi e'lon qilingan 2020-yildan boshlab esa respublikada uzluksiz ta'lim tizimining dastlabki bosqichidan boshlab, bolalarga analitik bilimlar bilan izchil tanishtirib borish amaliyoti yo'lga qo'yildi. Loyiha g'oyasiga ko'ra, parsial ta'limiy dasturi asosida maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilariga dastlabki analitik tushunchalar beriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. Ayni o'rinda "parsial ta'limiy dastur" tushunchasini ham sharhlab o'tish to'g'ri bo'lgan bo'ladi: parsial ta'limiy dastur – maktabgacha ta'lim muassasalari hamda guruhlarida bolalarga ta'lim berishga oid asosiy dasturga qo'shimcha dastur bo'lib, u muayyan maqsad uchun xizmat qiladi.[2]

TAHLIL VA NATIJALAR. Analitik tafakkur hodisa, dalil va hodisalar mohiyatini o'rganish orqali shakllanadi. Kamdan kam uchraydigan hodisalarni yorituvchi analitik dalillar muayyan vaqtda, ma'lum makonda muayyan kishilarning ishtirokida ma'lum doirada sodir bo'lgan voqyealarni aks ettiradi. Mazkur dalillar o'ziga xos bo'lib, ular analitik davrga tegishli hodisalarning o'ziga xos xususiyatlarini yoritadi. Analitik dalillar hajmi, murakkabligi va ahamiyati jihatidan bir-biridan farqlanadi. Murakkab dalillarni tushunish va o'zlashtirish uchun ularni oddiyroq dalillar yordamida ochib berish kerak. Analitik voqea va hodisalar bir-biri bilan chambarchas bog'liq.

Talabalarida analitik tafakkurni rivojlantirish OTMning tegishli yo'nalishi bo'yicha tashkil qilinayotgan o'quv-tarbiyaviy ishlarning muhim tarkibiy

elementi hisoblanadi. Analitik tafakkurni rivojlantirishda talabalar tomonidan pedagogika fanlari asoslarining mustaqil o'zlashtirilishi hamda nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish jarayoni – pedagogik amaliyot ham muhim o'rin tutadi. OTMda bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda ushbu masalani inobatga olish maqsadga muvofiqdir.

Talabalarda analitik tafakkurini rivojlantirishda ularning muayyan darajada analitik bilimlarni, analitik sanalarni samarali o'zlashtirish, analitik voqea, hodisa va jarayonlarning mazmunini tahlil qilish, sabab-oqibatlarini hamda o'zaro aloqadorligini baholay olish, analitik mohiyatga ega manbalar bilan kutilganidek ishlay olish qobiliyatlarga ega bo'lishi muhimdir. Bo'lajak o'qituvchi sifatida talabalarning analitik tafakkurga ega bo'lishning yana bir muhim sharti – ular tomonidan analitik ma'lumotlar bilan ishlay olish kompetensiyalarining muvaffaqiyatli o'zlashtira olishiga erishish sanaladi.

Analitik tafakkur o'z navbatida talabalar – bo'lajak pedagogika fanlari o'qituvchilarning milliy g'urur va vatanparvarlik sifatlariga ega bo'lishlariga erishish uchun zamin yaratadi.

OTMda bo'lajak o'qituvchilarda analitik tafakkurni rivojlantirish jarayonida quyidagi holatlar so'z yuritilayotgan jarayonda samaradorlikka erishishni kafolatlaydi: zamonaviy sharoitda talabalarda analitik tafakkurni rivojlantirish ijtimoiy ahamiyatga ega masala ekaniga e'tiborni qaratish; talabalarda analitik tafakkurni rivojlantirish mazmunini yorituvchi kognitiv-metodologik asoslarni ishlab chiqish; talabalarda analitik tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiluvchi mavjud didaktik, texnik va texnologik imkoniyatlardan samarali foydalanish chora-tadbirlarini belgilash; talabalarning analitik tafakkurini rivojlantirishga yordam beruvchi innovatsion shakl, metod va vositalar tizimini asoslash; Pedagogika fanlarini o'qitish jarayonida fanlararo aloqadorlikni ta'minlash; talabalar tomonidan o'zlashtirilgan nazariy analitik bilim, ularni amaliyotda samara qo'llash ko'nikma, malaka, tajribalardan amaliyotda maqsadli, oqilona foydalanishga imkon beruvchi shart-sharoitlarni yaratish.

Pedagogik manbalarda ilgari surilgan g'oyalarga tayangan holda bo'lajak pedagogika fanlari o'qituvchilarining analitik tafakkurga egalik darajasi quyidagi metodlar yordamida baholanadi:

1) ta'lim-tarbiya jarayonida talabalarning o'quv-bilish faoliyatini bevosita o'rganish metodlari (pedagogik kuzatish, retrospektiv ish hujjatlari va o'quv hamda kasbiy faoliyat rejalarini o'rganish, suhbat, tahlil, boshqalar);

2) analitik tafakkurga egalik darajasini tashxislashga yordam beruvchi maxsus metodlar (tashxisli vaziyatlar, anketa, test va boshqalar).[4,238]

Mazkur jarayonda talabalarda ish hujjatlarini metodik jihatdan to'g'ri, oqilona yuritish, kasbiy faoliyat rejalarini puxta ishlab chiqish, individual va mustaqil ta'lim olish, o'quvchilarda o'quv-bilish faoliyatini individual va mustaqil tashkil qilish, ta'limiy natijalarni refleksiv o'rganish malakasi, tajribasi, kompetensiyalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarur. Quyidagi ta'lim shakllari bo'lajak pedagogika fanlari o'qituvchida o'quvchilarning analitik tafakkurga egaliklarini o'rganish va baholashda o'ziga xos o'rin tutadi: ilmiy anjuman; "Talaba va ilmiy-texnika taraqqiyoti" fan olimpiadasi; tanlov (davlat (O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Davlat stipendiyasi, Navoiy nomidagi davlat stipendiyasi uchun tanlovda qatnashish va g'olib bo'lish); ilmiy-metodik jurnallar (masalan, "Xalq ta'limi", "Pedagogik ta'lim", "Uzluksiz ta'lim", "Ta'lim taraqqiyoti", "Maktab va hayot" kabilar)da ilmiy maqolalar chop ettirish; Respublika va xalqaro grantlar (masalan, "Iqtidorli yoshlar" tanlovida ishtirok etish va g'oliblikni qo'lga kiritish); ish tajribasi ("ustoz-shogird" an'anasiga ko'ra yetakchi, tajribali va malakali pedagoglarning ish tajribalarini o'rganish); to'garak (misol uchun, "Yosh pedagog" to'garaklarida ishtirok etish) va boshqalar.

OTMda bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik tafakkurini to'laqonli shakllantirish bir qadar murakkab jarayon hisoblanadi. Binobarin, pedagogika fanlari turkumi o'zida yirik hajmli analitik bilimlarni qamrab olgan bo'lib, ularni talabalar tomonidan puxta o'zlashtirish muayyan vaqt va intellektual kuchni talab etadi. Ta'lim jarayonida quyidagi vazifalarni ijobiy hal qilish talabalik davrida

bo'lajak pedagogika fanlari o'qituvchilari tomonidan analitik bilimlarni yetarli darajada o'zlashtirishlariga imkon beradi:

1. Pedagogika fanlari turkumini o'qitish jarayoniga innovatsion yondashish.
2. Mashg'ulotlarni interfaol metodlar asosida tashkil qilish.
3. O'qituvchi va talabalar o'rtasida kollaboratsiyani yuzaga keltirish.
4. Pedagogika fanlari asoslarini o'zlashtirishda talabalarning mustaqil faoliyat yuritishi uchun sharoit yaratish.
5. Kichik guruhda ishlash orqali talabalarni ijodiy loyihalarni bajarishga yo'naltirish.
6. Talabalarning ijodiy faoliyatlarini rag'batlantirish.
7. Talabalarda o'quv-bilish faoliyatini mustaqil ravishda reflektiv tahlil qilish qobiliyatlarini rivojlantirish.

Yuqorida bir necha bor takrorlaganidek, bo'lajak o'qituvchilar kasbiy kompetentligini analitik tafakkur asosida takomillashtirish yaxlit jarayon sanaladi. Shu sababli har qanday jarayonda bo'lgani kabi bo'lajak o'qituvchilar kasbiy kompetentligini analitik tafakkur asosida takomillashtirish ham muayyan bosqichlarda tashkil qilinadi.

TAKLIF VA TAVSIYALAR. Talabalarda analitik tafakkurni rivojlantirish jarayoni quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

1. Analitik voqea, hodisa va jarayonlar mohiyatini ochib beruvchi tushunchalarni o'zlashtirishga yordam beruvchi o'quv kurslari ishlab chiqarish;
2. Analitik jarayonlar mohiyatini yorituvchi tushunchalarni o'zlashtirish;
3. Analitik tafakkur to'g'risida ma'lumot beruvchi tushunchalarni o'zlashtirish;
4. Analitik kompetentlikning mohiyatini yorituvchi tushunchalarni o'zlashtirish (masalan: pedagogik faoliyat, pedagogik faoliyat mazmuni, pedagog shaxsi, kompetensiya, kasbiy kompetensiya, kasbiy (maxsus) kompetentlik, pedagogik kompetentlik, ijtimoiy kompetentlik, metodik kompetentlik, axborot kompetentligi, pedagogik ta'sir, pedagog odobi, muloqot madaniyati, mimika,

pantomimika, pedagogik takt, faoliyat uslublari, pedagogik tajriba, pedagogik mahorat, ijodkorlik, muammoli vaziyat, muammoli vaziyatlarni hal etish, o'qituvchi va o'quvchi hamkorligi va hokazolar).

5. Pedagogika ta'limini tashkil etishga texnologik va innovatsion yondashuv mohiyatini yorituvchi tushunchalarni o'zlashtirish (masalan: ta'lim texnologiyasi, pedagogik texnologiya, an'anaviy yondashuv, tizimli yondashuv, pedagogik tizim, texnologik yondashuv, texnologik yondashuv tamoyillari, innovatsion yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, analitik bilimlarni o'zlashtirish darajasi, pedagogika ta'limini tashkil qilish jarayoni, pedagogika ta'limi jarayonini loyihalash, loyihalash bosqichlari, ta'lim motivlari, o'quv-bilish faoliyati, o'quv-bilish faoliyatini boshqarish, bixeviorizm ta'limoti, ta'lim maqsadlari, ta'lim maqsadlarini oydinlashtirish,).

6. O'quv jarayonini metodik jihatdan to'g'ri tashkil qilishga imkon beruvchi malaka va kompetensiyalarni o'zlashtirish (o'quv jarayonini ajratilgan vaqt bo'yicha tashkil qilish, o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatini samarali uyushtirish, o'quv materialini, shuningdek, samarali metodika (ta'lim shakli, metodi, vositalari, texnologiyalar)ni to'g'ri tanlash, o'quv vositalari (ko'rgazmali qurollar, bosma va vizual metodik ishlanmalar)ni yaratish, o'quv topshiriqlari hamda nazorat-sinov ishi to'plamini shakllantirish, o'quvchilarning o'quv faoliyatini baholash mezonlarini ishlab chiqish.

XULOSA. Yuqoridagilardan kelib chiqib xilosa qiladigan bo'lsak, OTMning talabalarida analitik tafakkurni rivojlantirishda "fakt (dalil)lar, terminologiya, faktlarni saralash usullari, rivojlanish omillari, tasniflar, tekshirish va baholash mezonlari, tadqiq qilish uslublari, umumiy tushunchalar, hodisalarni tushuntirish, talqin va bashorat qilish uchun zarur nazariyalar, qoidalar va qonunlarni bilishga e'tibor berish lozim".[5,103]

O'qituvchining analitik tafakkuri bevosita uning turli ta'limiy vaziyatlarda yuzaga keluvchi masalalarning yechimini topishda, ayniqsa, yaqqol namoyon bo'ladi. Shu sababli OTMda bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetentligini analitik tafakkur asosida takomillashtirishda ularning pedagogik

vaziyatlarga baho bera olishi, ularning mohiyatini chuqur va to'la anglashi, ularning yechimlarini topishda ob'ektiv hamda sub'ektiv ta'sirlarni inobatga olib bilishi muhimdir. Demak, talabalar tomonidan kognitiv xarakterdagi tushunchalar majmui hamda amaliy kompetensiyalarning puxta o'zlashtirilishi ularda analitik tafakkurni samarali shakllantirishga zamin yaratadi.

Bo'lajak o'qituvchilar kasbiy kompetentligini analitik tafakkur asosida takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-pedagogik faoliyat samarasini ta'minlashda ustuvor tamoyillarning ham tanlanishi muhim ahamiyat

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Maktabgacha, umumiy o'rta, professional va oliy ta'lim tizimlarida pedagogika fanining uzviyligini ta'minlash Konsepsiyasi // <https://uzviylik.tdi.uz/upload/iblock/fbf/092deb5efa04b9525ce1c.pdf> fbf807fcc6a

2. Список парциальных программ в ДОУ по ФГОС // <https://www.resobr.ru/article/63081-qqq-17-m01-obzor-partzialnyh-programm-v-dou-po-fgos>.

3. Maktabgacha, umumiy o'rta, professional va oliy ta'lim tizimlarida pedagogika fanining uzviyligini ta'minlash Konsepsiyasi // <https://uzviylik.tdi.uz/upload/iblock/fbf/092deb5efa04b9525ce1c.pdf> fbf807fcc6a

4. Zanina L.V., Menshikova N.L. Основы педагогического мастерства / Учеб.пособие для студ. пед. вузов. – Rostov-na-Donu, Feniks, 2003. – S. 238.

5. Fayzullaeva N. Pedagogik bilimlar – o'qituvchi kasbiy mahoratining nazariy asosi //Uzluksiz ta'lim j. – T.: 2006. 6-son. – 103-bet.